

Helsingborgs stengården kartlagda

30 mil med anor från järnåldern

Foto: BARBRO HALLIN

En fint stengärde från 1800-talet vid vägen till Påarp. Det kan komma i farozonen i samband med utbyggnaden av samhället. Gärdet är bevuxet av ek som tillsammans med ask och björk är det vanligaste trädslaget på stengårderna.

HELSINGBORG (HD)
Som en länk ända från forntiden och som ett slags monument över våra förfäders idoga arbete. Så kan man uppfatta de gamla stengården som ännu genomkorsar landskapet. Men de har också stor betydelse som hemvist för många växter och djur.

I Helsingborgs kommun finns minst 30 mil stengården trots de senaste decenniernas stora förändringar. Dessa och andra gamla gränser har nu dokumenterats.

Det är de två blivande biologerna Linda Boström och Ann Persson, båda från Helsingborg, som har svarat för arbetet under kommunkolog Widar Narvelos ledning. De har under fem veckor studerat gamla kartor och nya flygbilder för hela kommunen och besökt åtta av sjutton socknar. På nya kartor har de lagt in dagens bestånd av stengården och andra gränser och även markerat sådana som har försvunnit. En viktig källa har varit den karta Márten Sjöbeck gjorde på 30-40-talet över Luggude härrads inägor och utmark samt Kulla fälád. Den bygger på lantmäterikartor från 1700-talet.

– Fastän mycket hänt är det ändå gott om stengården i kom-

munen. Uppskattningsvis rör det sig om 500-600 med en genomsnittlig längd på 500 meter. Det skulle bli minst 30 mil sammanlagt, säger Linda Boström och Ann Persson.

Präglar landskapet

På många ställen sätter stengårderna som ofta är beväxna med träd och buskar sin prägel på landskapet. Med hjälp av dem kan man också få en föreställning om hur trakten har utvecklats.

– Stengårderna har ett mycket stort värde och borde få ett bättre skydd, tycker kommunkolog Widar Narvelo. Nu beror det mycket på den enskilde lantbrukarens inställning och förståelse.

Enligt lagen om skötsel av jordbruksmark ska stengården bevaras så långt det är möjligt och får endast tas bort om de medför stora svårigheter för lantbruket. I naturvårdslagen sägs att samråd ska ske med länsstyrelsen om landskapsbildens påverkas och i naturresurslagen talas om skydd för ekologiskt känsliga områden som stengården. I fornminneslagen står det till och med att gränser som inte har någon funktion längre ska betraktas som fornlämningar.

– I praktiken fungerar det dock annorlunda. Lantbrukarnämnden som vill slå vakt om stengården och märkegravar kan t ex göra förelägganden med hot

om vite men så vitt jag vet har det aldrig skett, säger Widar Narvelo. Glädjande nog verkar det dock som om insikten om stengårdernas betydelse på senare år har ökat bland allmänheten och bönderna.

Nya områden hotar

Stengårderna odlas inte bara bort. Numera försvinner också många när bostads- och industriområdena breder ut sig allt längre från centrum. Tanken är att inventeringen även ska komma till användning i den kommunala planeringen. Som HD tidigare har berättat ingår dessutom gamla stengården och vägar i förslaget till kulturminnesvårdsprogram för Helsingborg. En naturvårdsplan ska också sammanställas.

– I en kommun som Helsingborg spelar olika slags gränser och restmiljöer som stengården, märkegravar och diken en mycket stor roll. 75 procent av kommunens yta upptas av åkermark och 15 procent av tätorter. Återstoden fungerar som en sista re-trättplats för många växter och djur. Bara i stengårderna finns 500-600 växtarter förutom mossor och lavar liksom många fåglar och smådjur som grodor, vattenödlor och kräldjur, säger Widar Narvelo.

– De här gränserna är också viktiga spridningskorridorer för

växter och djur mellan skogsdragar. En del fungerar även som läskydd.

Stengårderna vanligast

I helsingborgstrakten är stengårderna vanligast. Men det finns också andra typer av gränser som tång- och risgården samt jord- och pilevallar.

– Gränserna speglar by- och bondesamhällets utveckling under 1000 år, från 800-talet till 1800-talet. De började läggas ut när bysamhället uppkom i slutet av järnåldern. Gränser markerades mellan gårdarna och byarna och mellan inägor och utmark. Detta för att utestänga betesdjuren från ången som gav vinterfoder. På 1700-talet fastställdes sockengränserna och det finns också t ex härrads- och skiftesgränser som ibland markerades i landskapet, säger Widar Narvelo.

På 1800-talet sprängdes byarna som en följd av skiftesreformer. Ökad folkmängd ledde till en allt snabbare uppodling och utdikning. Omkring 1910 var helsingborgstrakten lika uppodlad som idag. Och så länge lades också nya gränser i landskapet i form av stengården.

Genom att jämföra kartorna går det att få en uppfattning om hur gamla gränserna är. Ofta kan man dock inte säga mer än att stengårderna är från 1700-talet el-

Ett av kommunens längsta och ståtligaste stengården återfinns vid Fjärestad. Det är en skiftesgräns från första hälften av 1800-talet. Linda Boström och Ann Persson har dokumenterat kommunens stengården.

ler tidigare. Men i helsingborgstrakten finns sådana som man vet är äldre än så.

Från järnåldern

Vid Grå Läge finns en vall som tros vara från järnåldern. Den ingår i ett område som anses vara av riksintresse både för kultur- och naturvården. Och vid Pålsjö-Tinkarp kan man hitta gränser som går att belägga från 1400-talet. En tydlig gräns är den vall som ska ha utgjort sockengräns mellan Helsingborgs landsförsamling och Kropp och som ingår

i länsstyrelsens naturvårdsplan.

– En stor del av gränserna mellan inägor och utmark har försvunnit sen 1700-talet, säger Linda Boström och Ann Persson. Och andra stengården har brutits igenom för vägar och bebyggelse. På Väla södra industriområde kan man t ex hitta spridda rester. Det syns genast om markägaren värnar om sitt stengärde eller inte och med vårt arbete hoppas vi få upp ögonen på fler. Utan de gamla stengårderna skulle landskapet bli mycket fattigare.

Jonas Nilsson